

УДК 338.43:339.9

Раціборський Олексій Павлович
(аспірант ПВНЗ «Європейський університет»)
ORCID 0009-0005-8595-1271

Довгань Віктор Вікторович
(аспірант ПВНЗ «Європейський університет»)
ORCID 0009-0000-7258-0735

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Анотація. У статті досліджено організаційно-економічний механізм розвитку аграрної економіки в умовах глобалізації. Обґрунтовано, що сучасний аграрний сектор функціонує в умовах посилення міжнародної конкуренції, трансформації продовольчих ринків, зміни логістичних ланцюгів, кліматичних викликів, цифровізації виробничих процесів та необхідності адаптації до європейських стандартів. Визначено, що організаційно-економічний механізм розвитку аграрної економіки має охоплювати систему інституційних, фінансових, інноваційних, мотиваційних, управлінських та ринкових інструментів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств, розвиток переробки, інтеграцію у глобальні ланцюги доданої вартості та забезпечення стійкості сільських територій. Особливу увагу приділено ролі державної аграрної політики, інноваційної взаємодії суб'єктів господарювання, підтримці малого та середнього аграрного бізнесу, формуванню мотивації економічної діяльності сільськогосподарських підприємств і розвитку експортного потенціалу. Доведено, що в умовах глобалізації ефективність аграрної економіки залежить не лише від обсягів виробництва сировини, а й від здатності аграрних суб'єктів створювати продукцію з вищою доданою вартістю, упроваджувати сучасні технології, адаптуватися до міжнародних вимог якості та формувати стійкі моделі господарювання.

Ключові слова: аграрна економіка, глобалізація, організаційно-економічний механізм, сільськогосподарські підприємства, інновації, мотивація, конкурентоспроможність, продовольча безпека.

Постановка проблеми. Аграрна економіка є однією з базових складових національного господарства України, оскільки забезпечує продовольчу безпеку, формує значну частину експортного потенціалу, підтримує зайнятість у сільській місцевості та впливає на соціально-економічну стабільність держави. Водночас сучасний розвиток аграрного сектору відбувається в умовах глибоких трансформацій, пов'язаних із глобалізацією світових ринків, зростанням конкуренції, зміною структури споживчого попиту, посиленням екологічних вимог, цифровізацією виробництва та необхідністю адаптації до стандартів Європейського Союзу.

Глобалізація створює для аграрної економіки України як нові можливості, так і суттєві виклики. З одного боку, вона відкриває доступ до зовнішніх ринків, міжнародних інвестицій, сучасних технологій, нових форм кооперації та участі у глобальних ланцюгах доданої вартості. З іншого боку, вона посилює залежність аграрних підприємств від коливань світових цін, логістичних обмежень, торговельних бар'єрів, кліматичних ризиків і вимог міжнародної сертифікації. За таких умов традиційні моделі управління аграрним сектором виявляються недостатніми, оскільки вони часто зорієнтовані переважно на виробництво сировини, а не на комплексний розвиток агропродовольчої системи.

Особливої актуальності набуває формування дієвого організаційно-економічного механізму розвитку аграрної економіки, який має поєднувати інструменти державної

підтримки, ринкового регулювання, інноваційного розвитку, фінансового забезпечення, мотивації сільськогосподарських підприємств, розвитку переробки та інституційної взаємодії. Такий механізм повинен бути спрямований не лише на збільшення обсягів виробництва, а й на підвищення якості продукції, зростання доданої вартості, диверсифікацію експорту, екологізацію виробництва та зміцнення економічної стійкості аграрного сектору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика розвитку аграрної економіки в умовах глобалізації активно досліджується у працях вітчизняних і зарубіжних науковців, а також у звітах міжнародних організацій. У документах FAO акцентовано увагу на необхідності трансформації агропродовольчих систем у напрямі більшої стійкості, інклюзивності та екологічної збалансованості [1]. У дослідженнях OECD–FAO розглядаються довгострокові тенденції розвитку світових аграрних ринків, зокрема зміни у виробництві, споживанні, торгівлі та ціноутворенні на основні види сільськогосподарської продукції [2].

В українському контексті важливе значення має Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року, у якій визначено орієнтири формування конкурентоспроможного, стійкого та диверсифікованого аграрного сектору з урахуванням європейської інтеграції, продовольчої безпеки, екологічної сталості та розвитку сільських територій [3]. Дослідження Світового банку підкреслюють вплив воєнних, логістичних і ринкових шоків на прибутковість аграрного виробництва, стан малих і прифронтових господарств, а також на здатність аграрного сектору адаптуватися до кризових умов [4]. У звітах Європейської комісії наголошується на необхідності наближення аграрної політики України до норм і принципів Спільної аграрної політики ЄС [5].

Водночас, попри значну кількість наукових і прикладних досліджень, недостатньо систематизованими залишаються питання комплексного поєднання організаційних, економічних, інноваційних і мотиваційних інструментів розвитку аграрної економіки в умовах глобалізації. Це зумовлює необхідність поглибленого аналізу організаційно-економічного механізму як цілісної системи управлінських впливів, що забезпечує адаптацію аграрного сектору до глобальних викликів та формування довгострокових конкурентних переваг.

Мета статті. Метою статті є дослідження сутності, структури та напрямів удосконалення організаційно-економічного механізму розвитку аграрної економіки в умовах глобалізації, а також обґрунтування його ролі у підвищенні конкурентоспроможності аграрного сектору України, розвитку інноваційної взаємодії та мотивації економічної діяльності сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Організаційно-економічний механізм розвитку аграрної економіки доцільно розглядати як сукупність взаємопов'язаних інституційних, фінансових, управлінських, інноваційних, мотиваційних і ринкових інструментів, за допомогою яких забезпечується ефективне функціонування аграрного сектору, його адаптація до зовнішнього середовища та формування умов для сталого розвитку. У межах такого підходу аграрна економіка виступає не лише як сфера виробництва сільськогосподарської сировини, а як складна система, що охоплює виробництво, переробку, логістику, збут, експорт, інноваційну інфраструктуру, фінансове забезпечення, кадровий потенціал і розвиток сільських територій.

В умовах глобалізації організаційно-економічний механізм розвитку аграрної економіки має виконувати кілька ключових функцій. По-перше, він повинен забезпечувати адаптацію аграрних підприємств до змін зовнішнього середовища, зокрема до коливань світових цін, зміни попиту, загострення конкуренції та трансформації логістичних маршрутів. По-друге, цей механізм має сприяти підвищенню продуктивності та ефективності аграрного виробництва шляхом упровадження сучасних технологій, цифрових інструментів, систем

точного землеробства, енергоощадних рішень і нових моделей управління. По-третє, він повинен стимулювати перехід від сировинної моделі експорту до моделі створення продукції з вищою доданою вартістю. Важливою складовою організаційно-економічного механізму є інституційне забезпечення розвитку аграрної економіки. Воно передбачає формування стабільного нормативно-правового середовища, узгодження державної аграрної політики з європейськими стандартами, розвиток системи державної підтримки, підвищення прозорості земельних відносин, захист прав власності та створення умов для довгострокового інвестування. Інституційна нестабільність, часті зміни правил регулювання, складність доступу до фінансових ресурсів і недостатня передбачуваність державної політики знижують мотивацію аграрних підприємств до інноваційного розвитку та стримують їхню інтеграцію у глобальні ринки.

Економічний блок механізму охоплює систему фінансових, податкових, інвестиційних і цінових інструментів, які впливають на поведінку аграрних суб'єктів. Для сільськогосподарських підприємств особливе значення мають доступ до кредитних ресурсів, страхування аграрних ризиків, державні програми підтримки, грантове фінансування, розвиток кооперативних форм господарювання та стимулювання інвестицій у переробку. В умовах глобалізації фінансова стійкість аграрного підприємства визначається не лише його виробничими показниками, а й здатністю управляти ризиками, диверсифікувати джерела доходів, працювати з контрактами, забезпечувати якість продукції та відповідати вимогам зовнішніх ринків. Особливої уваги потребує інноваційна складова організаційно-економічного механізму. Сучасна аграрна економіка дедалі більше залежить від технологічних рішень, цифрових платформ, біотехнологій, логістичних інновацій, систем моніторингу ґрунтів, кліматично орієнтованого землеробства та управління даними [1]. У цьому контексті важливим є механізм взаємодії суб'єктів інноваційної діяльності, який має об'єднувати аграрні підприємства, наукові установи, заклади вищої освіти, дорадчі служби, технологічні компанії, фінансові інституції та органи державної влади. Без такої взаємодії інновації залишаються фрагментарними і не формують системного ефекту для розвитку аграрного сектору.

Інноваційна взаємодія в аграрній економіці повинна ґрунтуватися на принципах партнерства, обміну знаннями, комерціалізації наукових розробок, доступу до цифрової інфраструктури та орієнтації на потреби виробника. Особливо важливо, щоб інноваційна політика була доступною не лише для великих агрохолдингів, а й для малих і середніх сільськогосподарських підприємств, фермерських господарств та кооперативів. Саме ці суб'єкти часто мають обмежений доступ до капіталу, сучасних технологій і фахових консультацій, хоча їхня роль у розвитку сільських територій, зайнятості та локальної економіки є надзвичайно важливою.

Мотивація економічної діяльності сільськогосподарських підприємств є ще одним важливим елементом організаційно-економічного механізму. У широкому розумінні вона охоплює сукупність внутрішніх і зовнішніх стимулів, які спонукають підприємства до підвищення ефективності, інвестування, інновацій, легалізації діяльності, дотримання стандартів якості, участі в кооперації та виходу на зовнішні ринки [2]. Якщо аграрний виробник не бачить економічної вигоди від модернізації, сертифікації чи переробки, то навіть наявність державних програм не забезпечує очікуваного результату. Тому механізм розвитку аграрної економіки має бути побудований так, щоб економічно вигідною ставала саме продуктивна, інноваційна, легальна й експортно орієнтована модель діяльності.

В умовах глобалізації мотиваційний механізм аграрних підприємств повинен включати стимули до підвищення якості продукції, розвитку бренду, впровадження екологічних стандартів, участі у міжнародних програмах, диверсифікації виробництва та формування довгострокових партнерств. Важливим чинником мотивації є також стабільність доступу до ринків збуту. Якщо підприємство має прогнозовані канали реалізації продукції, зрозумілі

вимоги покупців і можливість укласти довгострокові контракти, воно більш схильне інвестувати у технології, якість, переробку та управлінську модернізацію. Суттєвим викликом для аграрної економіки України залишається сировинна орієнтація значної частини експорту. Така модель забезпечує валютні надходження, однак обмежує потенціал створення доданої вартості всередині країни. Організаційно-економічний механізм розвитку аграрного сектору має стимулювати розширення переробки, розвиток харчової промисловості, виробництво готових продуктів, формування національних аграрних брендів і просування продукції на міжнародних ринках [5]. Перехід до моделі з вищою доданою вартістю дозволяє не лише збільшити доходи підприємств, а й створювати нові робочі місця, розвивати сільські території та зменшувати залежність економіки від коливань цін на сировинні товари. Глобалізація також змінює вимоги до якості та безпечності аграрної продукції. Для успішної інтеграції у світові ринки українські виробники мають відповідати стандартам простежуваності, санітарним і фітосанітарним вимогам, екологічним нормам, критеріям сталого виробництва та соціальної відповідальності. Тому організаційно-економічний механізм повинен передбачати розвиток систем сертифікації, дорадництва, лабораторної інфраструктури, цифрового обліку та контролю якості [3]. Без цього навіть конкурентна за ціною продукція може втрачати доступ до перспективних ринків.

Важливим напрямом удосконалення механізму є розвиток аграрної кооперації. Для малих і середніх виробників кооперація може стати інструментом подолання обмеженості ресурсів, спільного використання техніки, зниження витрат на логістику, підвищення переговорної сили та виходу на більші ринки. Водночас розвиток кооперації потребує довіри між учасниками, правової визначеності, професійного менеджменту та належної державної підтримки. У глобалізованому середовищі індивідуальний малий виробник часто не має достатніх ресурсів для конкуренції, тоді як об'єднання виробників може формувати стійкішу економічну модель. Організаційний аспект механізму також передбачає вдосконалення управління на рівні самих аграрних підприємств. Йдеться про стратегічне планування, ризик-менеджмент, фінансовий аналіз, управління персоналом, цифровий облік, маркетинг і розвиток експортних компетентностей. У багатьох випадках проблеми аграрної економіки пов'язані не лише з нестачею ресурсів, а й з недостатнім рівнем управлінської культури, слабкою аналітикою, низькою готовністю до довгострокового планування та обмеженим використанням сучасних управлінських інструментів. Особливе значення має кадровий потенціал аграрної економіки. Глобалізація та технологічна модернізація змінюють вимоги до працівників аграрного сектору. Сучасне сільське господарство потребує не лише традиційних агрономічних знань, а й компетентностей у сфері цифрових технологій, управління даними, логістики, міжнародної торгівлі, екологічного менеджменту та фінансового планування. Тому організаційно-економічний механізм розвитку аграрної економіки має включати систему підготовки й перепідготовки кадрів, розвиток аграрної освіти, дорадництва та партнерства між бізнесом і закладами освіти.

У контексті глобалізації важливо враховувати й екологічний вимір розвитку аграрної економіки. Світові ринки поступово посилюють вимоги до сталого виробництва, зменшення негативного впливу на довкілля, раціонального використання водних і земельних ресурсів, збереження біорізноманіття та скорочення викидів. Для України це означає необхідність поєднання економічної ефективності з екологічною відповідальністю. Впровадження кліматично орієнтованого землеробства, розвиток органічного виробництва, біоенергетики, циркулярних моделей використання ресурсів і відновлення деградованих земель мають стати частиною загального механізму розвитку аграрного сектору. Розвиток аграрної економіки в умовах глобалізації неможливий без належної логістичної інфраструктури. Для України це питання має особливу вагу через залежність експорту аграрної продукції від транспортних коридорів, портової інфраструктури, залізничних перевезень, складських потужностей і доступу до міжнародних маршрутів [4]. Логістичні обмеження безпосередньо впливають на

прибутковість сільськогосподарських підприємств, оскільки збільшують витрати, знижують конкурентоспроможність і обмежують можливості експорту. Отже, інфраструктурна складова має бути невід'ємною частиною організаційно-економічного механізму.

Узагальнюючи зазначене, можна стверджувати, що ефективний організаційно-економічний механізм розвитку аграрної економіки в умовах глобалізації повинен мати багаторівневий характер. На макрорівні він має забезпечувати стратегічне державне регулювання, європейську інтеграцію, розвиток інфраструктури, фінансову підтримку та стабільність інституційного середовища. На мезорівні важливими є регіональні програми розвитку сільських територій, підтримка кооперації, логістики, переробки та локальних агропродовольчих кластерів. На мікрорівні ключову роль відіграють управлінські рішення самих підприємств, їхня мотивація до інновацій, якісного виробництва, диверсифікації та інтеграції у зовнішні ринки.

Таким чином, розвиток аграрної економіки України в умовах глобалізації потребує переходу від фрагментарної підтримки окремих виробників до комплексної моделі управління агропродовольчою системою. Така модель має поєднувати економічну ефективність, інноваційність, інституційну стабільність, екологічну відповідальність і соціальну орієнтацію. Лише за умови системної взаємодії держави, бізнесу, науки, фінансових інституцій і територіальних громад аграрна економіка зможе не лише зберегти свою роль у національному господарстві, а й посилити позиції України у глобальному економічному просторі.

Висновок. Організаційно-економічний механізм розвитку аграрної економіки в умовах глобалізації є комплексною системою інституційних, фінансових, інноваційних, мотиваційних, управлінських та ринкових інструментів, спрямованих на забезпечення конкурентоспроможності, стійкості та довгострокового розвитку аграрного сектору. Глобалізація посилює вимоги до аграрних підприємств, зумовлюючи необхідність підвищення якості продукції, розвитку переробки, впровадження інновацій, дотримання міжнародних стандартів і формування ефективних моделей участі у світових ринках.

Для України удосконалення такого механізму має особливе значення, оскільки аграрна економіка виконує не лише виробничу, а й стратегічну, експортну, соціальну та безпекову функції. Ефективний розвиток аграрного сектору можливий за умови поєднання державної підтримки, інноваційної взаємодії, фінансової доступності, розвитку кооперації, логістичної інфраструктури, мотивації сільськогосподарських підприємств і посилення їхньої здатності створювати продукцію з високою доданою вартістю. Комплексна реалізація зазначених напрямів сприятиме підвищенню конкурентоспроможності аграрної економіки України, зміцненню продовольчої безпеки, розвитку сільських територій та інтеграції національного аграрного сектору у глобальний економічний простір.

ЛІТЕРАТУРА

1. FAO. The State of Food and Agriculture 2024: Value-driven transformation of agrifood systems. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2024.
2. OECD-FAO. Agricultural Outlook 2024–2033. Paris: OECD Publishing, 2024.
3. Про схвалення Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках: розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.11.2024 № 1163-р.
4. Deininger K. Micro-Level Impacts of the War on Ukraine's Agriculture Sector. Washington, DC: World Bank, 2024.
5. European Commission. Ukraine 2024 Report. Brussels: European Commission, 2024.

REFERENCES

1. FAO. (2024). The State of Food and Agriculture 2024: Value-driven transformation of agrifood systems. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations.

2. OECD-FAO. (2024). Agricultural Outlook 2024–2033. Paris: OECD Publishing.
3. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2024). On approval of the Strategy for the Development of Agriculture and Rural Areas in Ukraine for the period until 2030 and approval of the operational action plan for its implementation in 2025–2027 № 1163-r.
4. Deininger, K. (2024). Micro-Level Impacts of the War on Ukraine's Agriculture Sector. Washington, DC: World Bank.
5. European Commission. (2024). Ukraine 2024 Report. Brussels: European Commission.

Ratsiborskyi Oleksii

(PhD student, Private Higher Educational Institution “European University”)

Dovhan Viktor

(PhD student, Private Higher Educational Institution “European University”)

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM FOR THE DEVELOPMENT OF THE AGRARIAN ECONOMY IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

Abstract. The article examines the organizational and economic mechanism for the development of the agrarian economy in the context of globalization. It is substantiated that the modern agricultural sector operates under conditions of increasing international competition, transformation of global food markets, changes in logistics chains, climate challenges, digitalization of production processes and the need to adapt to European standards. The article determines that the organizational and economic mechanism for the development of the agrarian economy should include a system of institutional, financial, innovative, motivational, managerial and market instruments aimed at increasing the competitiveness of agricultural enterprises, developing processing industries, integrating into global value chains and ensuring the sustainability of rural areas. Special attention is paid to the role of state agricultural policy, innovative interaction between economic entities, support for small and medium-sized agricultural businesses, motivation of agricultural enterprises and development of export potential. It is proved that in the context of globalization, the efficiency of the agrarian economy depends not only on the volume of raw material production, but also on the ability of agricultural entities to create products with higher added value, introduce modern technologies, comply with international quality requirements and form sustainable business models.

Keywords: agrarian economy, globalization, organizational and economic mechanism, agricultural enterprises, innovations, motivation, competitiveness, food security.